

YENİ BİR NÜSHADAN HAREKETLE HACI DERVİŞ'İN MOSTAR ŞEHRENGİZİ

Beyhan KESİK*

ÖZET

Şehrengizler, Klâsik Türk Edebiyatı'nın önemli türlerindedir. Edebiyatımızda XVI. yüzyılın başlarından itibaren görülen bu tür, bir şehir halkının yaşama biçimini, güzellerini ve güzel olarak tanımlanan meslek erbabını konu edinir. Yapılan son araştırmalara göre bugüne kadar tespit edilen şehrengiz sayısı 68'dir. Hacı Derviş'in "Şehr-engiz-i Mostar"ı bunlardan sadece biridir. Mostar Şehrengizi hakkında daha önce Vanco Boskov tarafından 1971'de bir çalışma yapılmıştır; fakat bu çalışmanın esas alınarak yapıldığı nüsha haricinde yeni, daha hacimli ve daha düzgün bir nüsha tespit ettik. Böylelikle, her iki nüshanın karşılaştırılmasıyla daha sağlam bir metin oluşturmaya çalıştık. Oluşturduğumuz yeni metinden hareketle de Şehr-engiz-i Mostar'ı konu ve üslup bakımlarından değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Şehrengiz, edebî tür, güzel, şehir halkı, meslek erbabı.

HACI DERVISH'S MOSTAR SEHRENGİZ REVISITED: EVALUATION OF NEW COPY

ABSTRACT

Sehrengizs are one of the important figures of Classical Turkish Literature. This type of literary genre started to appear in our literature beginning from the early XVI century and issued life of people living in the city, beauties and the professionals defined as beautiful. According to recent studies up to now 68 şehrengiz is identified. "Sehr-engiz-i Mostar" of Hadji Dervish is just one of these Sehrengizs. Şehrengiz-i

---

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üni. Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
b_kesik@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Mostar was studied in 1971 by Vanco Boskov. However, we have discovered more comprehensive and clear copy of Sehregiz Mostar than the previously examined copy. Thus, comparing the two copies we have tried to create a more text. With this newly created text, we have reviewed the subject and the way of handling the subject of Sehregiz-i Mostar.

Key Words: Sehregiz, literary genre, beautiful, city people, professionals.

Klâsik Türk Edebiyatı'nda edebî türleri¹ örneklendirecek çok sayıda eser vardır. Şehregizler, bu eserlerden sadece biridir. Bilindiği gibi *-engîz*, Farsça “tahrik etmek, uyandırmak, heyecanlandırmak, ayaklandırmak” anlamına gelen *engîhten* fiilinin birleşik sıfatlar kuran sıfat-fiil ekidir. *Şehregîz*, “şehri tahrik eden, uyandıran, heyecanlandıran” demektir (Tezcan 2001: 162). Edebiyatta ise bir şehir halkının yaşama biçimini, güzelliklerini, güzellerini ve güzel olarak tanımlanan meslek erbabını konu edinen şiir türüne verilen addır. Şehregizlerin Fars edebiyatındaki örneklerine de *şehrâşûb* denir (Akkuş 2006: 236).

Fars edebiyatında *şehrâşûb* adıyla adlandırılan ilk örnek, Mes'ud-ı Sa'd-ı Selmân'ın 1116'da yazdığı eseridir (Akkuş 2006: 236; Karaismailoğlu 2001: 143). Türk edebiyatında bu türün ilk örneği 1512'de Priştineli Mesîhî'nin yazmış olduğu Edirne Şehregizi'dir (*Şehr-engîz der-medh-i cüvânân-ı Edirne*). Aynı yıl Zâtî'nin yazmış olduğu *Edirne Şehregizi* ile 1513'te Kâtib'in yazdığı *İstanbul* ve *Vize* şehregizleri de bu türün ilk örneklerindedir (İsen 2002: 258; Aksoyak 1996: 157). Edebiyatımızda XVIII. yüzyıla kadar etkisini sürdüren bu türe ait örnek sayısı hakkında Agâh Sırrı Levend bazı tespitlerde bulunmuştur. Levend, 46 şehregiz tespit etmiş ve 36'sının elde bulunduğunu belirtmiştir (Levend 1957: 17). Barış Karacasu ise Türk edebiyatında yazılan şehregiz sayısını 68 olarak ifade etmiştir (Karacasu 2007: 302). Bu sayının yapılacak yeni araştırmalarla daha da artması ihtimal dâhilindedir.

Şehregizler, daha çok *mesnevi* nazım şekliyle yazılmakla birlikte *kaside*, *gazel*, *rûbai* ve *terkib-i bent* şekliyle de yazılmışlardır. Yerli türlerden olan şehregizlerde tercih edilen anlatım tarzları, başta

¹ Türk edebiyatında edebî türler ve tarzlar hakkında geniş kapsamlı bilgi için bkz. (Akkuş 2006).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

tasvir olmak üzere övgü ve yergidir. Yergi daha çok Farsça örneklerde, övgü ise Türkçe örneklerde tercih edilmiştir. Türk edebiyatında tek yergi örneği ise Hayretî'nin *Yenice Şehrengizi'dir* (Akkuş 2006: 237).

Türk edebiyatında şehrengizlere konu olan güzeller hakkında Metin Akkuş'un tespitleri şu şekildedir: "Genellikle yar, dilber, mahbub vd. gibi, maşuğu temsil eden adlandırmalarla sunulan meslek erbabı çevresinde; ilgili mesleğin tüm çağrışımlarına yer verilerek şehir esnafı ve meslekî yapısı değerlendirilmeye çalışılır. Konunun yoğunlaştığı esnaf çevresi, mesleği temsil eden yetenek sahibi genç erkeklerdir. Türk edebiyatında kadın güzelleri konu edinen tek eser, Azizi'nin *İstanbul Şehrengizi*yle sınırlı kalmıştır" (Akkuş 2006: 236).

Türkçe şehrengizlerde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış ve sanat kaygısından uzak yalın bir anlatım benimsenmiştir.

Son yıllarda şehrengizlerle ilgili yapılan çalışmalarda bir artış gözlenmektedir. Bazı şehrengizler üzerinde birden çok çalışma yapılmış, bazıları bir kez çalışılmış, bazılarının ise hiç çalışılmadığı gözlemlenmiştir.² Üzerinde çalışılan şehrengizlerden biri de Hacı Derviş'in *Mostar Şehrengizi*'dir.

Hacı Derviş hakkında kaynaklardan edinebildiğimiz bilgiler, Vanco Boskov'un verdikleri ile sınırlıdır. Vanco Boskov'un şairin hayatı hakkındaki tespitleri şöyledir:

"Şehrengiz'in yazarı Hacı Derviş isimli şairin hayatı hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Şair bizde, biri Saraybosna, diğeri ise Mostar hakkında olan iki şiir yazarı olarak bilinmektedir. Hakkında söyleyebileceğimiz tek şey, hacca gittiği ve Şehrengiz'de zikrettiği, *Ahmed* adında bir gencin babasının yoldaşı olduğudur (beyit 221-225)³... Şairin gençlerden birinin öğrencisi olduğunu söylemesi (274. beyit)⁴, müderris olduğuna veya Mostar'da edebî çevrede öğrencilerinin bulunduğu delâlet edebilir. Şehrengiz'in 'Derviş, senin isteğin yine gerçekleşti' şeklindeki son mısraı, yazarın bu eseri Hicrî 1040'ta (Miladî 1630/31) yazdığını gösteren bir tarih mahiyetindedir. Kesin söyleyebileceğimiz bir şey var o da bu yazarın Mostarlı olduğu ve XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığıdır." (Boskov 1971: 190).

² Şehrengizlerle ilgili yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. (Karacasu 2007: 259-313; Tıgılı 2007: 763-770).

³ Bizim hazırladığımız "Metin"de 226-230. beyitler.

⁴ Bizim hazırladığımız "Metin"de 284. beyit.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Mostar Şehrengizi'nin kime sunulduğu belli değilken yazılış tarihinin, şairin düşmüş olduğu “*Murāduñ hāşıl oldı yine Dervîş*” tarih mısraından hareketle, 1040/1630/31 olduğu anlaşılmaktadır.

Şehrengiz'in bilinen iki nüshası vardır:

a. Orijentalnom Institutu u Sarajevu Nüshası: Orijentalnom Institutu u Sarajevu, Numara 4287'de kayıtlı olan yazmanın 63a-66b varaklarındadır. Her bir varak üç sütundan oluşmakta ve satır sayıları farklılık göstermektedir. Bu nüshada 37 güzel tanıtılmaktadır ve bazı beyitlerin mısraları da eksiktir. Nüshanın beyit sayısı 287'dir. Güzellerin tanıtıldığı bölümler cetvellerle ayrılmıştır. Ser-levhada “*Mostārī Merhūm Dervîş Efendinüñ şehringizidir. Dibācesinüñ evveli zāyi' olmağla bundan taħrīre şürū' olındı.*” ifadesi bulunmaktadır. Şehrengizde bu ifadenin dışında herhangi bir başlık yer almamaktadır. Nüsha “Metin” bölümünde “S” olarak gösterildi.

b. Gazi Hüsrev Paşa Nüshası: Gazi Hüsrev Paşa Kütüphanesi Türkçe Yazmaları numara 5788'de kayıtlı olan yazmanın 99b-104b varaklarındadır. Bu nüshada da her bir varak üç sütundan oluşmaktadır ve satır sayıları farklılık göstermektedir. Bu nüshada 39 güzel tanıtılmaktadır ve nüshanın beyit sayısı 297'dir. Ser-levhada “*Mostārī Merhūm Dervîş Efendinüñ şehringizidir. Dibācesinüñ evveli zāyi' olmağla buradan taħrīre şürū' olındı. Allah Te'ālā itmāmını müyesser eyleye*” ifadesi bulunmaktadır. Şehrengizde bu ifadenin dışında herhangi bir başlık yer almamaktadır. Nüsha “Metin” bölümünde “GH” olarak gösterildi.

Mesnevî nazım şekliyle yazılan şehrengiz, arüzün *mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün* vezniyle (Hezec Bahri) kaleme alınmıştır.

Eser hakkında ilk çalışmayı 1971'de “Orijentalnom Institutu u Sarajevu br. 4287”de kayıtlı nüshadan hareketle Vanko Boskov yapmıştır. Vanko Boskov, *Radovi* dergisinde 1971 yılında yayımlanan bu çalışmasında (bkz. Boskov 1971), öncelikle türün Osmanlı edebiyatında nasıl ortaya çıktığını ve nasıl geliştiğini ele alır. Yapılan çalışmalar ışığında türün *şehrâşûb* adıyla daha önceden Fars edebiyatında da örneklerinin bulunduğunu vurgular. Boskov, bu türün içeriği nedeniyle çağdaş edebiyat tarihlerinde “uygunsuz” olarak değerlendirilmiş olduğunu ve edebî değer taşıyan metinler olarak görülmediğini ifade etmiştir. Boskov, daha sonra *Mostar Şehrengizi*'nin biçimsel özellikleri ve bölümlerinin içeriklerine ilişkin çözümlerinde bulunmuştur. Boskov, Yugoslavca (Sırp-Hırvat-Boşnakça) yayımlanan çalışmanın sonunda söz konusu şehrengizin tam metnini ve Yugoslavca çevirisini de vermiştir. Boskov'un

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

üzerinde çalıştığı bu nüsha, 287 beyitten oluşmakta ve 37 güzeli tanıtmaktadır.

Boskov'un üzerinde çalıştığı nüsha haricinde, tarafımızdan tespit edilen "Gazi Hüsrev Paşa Nüshası", Boskov'un çalıştığı nüshaya göre daha hacimli ve daha tutarlıdır. Boskov, 37 güzeli tanıtırken bu yeni nüshada 39 güzel tanıtmaktadır. Boskov'un çalıştığı nüshada, "Metin" bölümünde de görüleceği üzere, bazı beyitlerin mısraları eksiktir, bazı beyitlerde kafiyeler tutarsızdır, beyitlerdeki bazı kelimelerin yerleri değiştirilmiş ve böylelikle ahenkte akıcılık bozulmuştur.

Mostar Şehrengizi'nin, "*Mostārī Merḥūm Dervīş Efendinüñ şehringizidür. Dibācesinüñ evveli zāyi' olmağla buradan taḥrīre şürü' olındı. Allah Te'ālā itmāmını müyesser eyleye.*" ifadesinden de anlaşıldığı üzere *mukaddime* bölümü eksiktir. Eser, 79 beyitlik *sebeb-i telif* bölümü ile başlar. Şair, bu bölümde, güzellerin sayısının birkaç kişiyle sınırlı olmadığını, belki de binlerce olduğunu ifade ederek söze başlar:

Degül bir kaç bular belki hezārān
Ki olmuş her biri biriyle yārān (1)⁵

Güzelleri görünce kendinden geçtiğini, aklının başından gittiğini ifade ederek söze devam eden şair, "*asıl bölüm*"de de güzellerin önde geleni olarak ifade ettiği "Selim" adlı güzeli metheder. Selim'in güzelliği karşısında hayran kalan şairin tek düşüncesi, varı ve yoğu aşk olmuştur:

Benüm 'aşk oldı cümle kār u bārūm
Benüm 'aşk oldı cümle yoğ u varūm (11)

Serāy-ı dilde maḥremdür baña 'aşk
Dilüm mecrūḥ merhemdür aña 'aşk (13)

Degüldür 'aşkdan dil hīc ḥālī
Göñül 'aşk ile bulmaz hīc rāzı

Olupdur 'aşk ile dā'im kelāmum
Ki anuñla olur zīrā selāmum (14, 15)

Şair, aşk karşısındaki tavrını ifadeden sonra, aşkın özelliklerini dile getirirken, Mostar'ın güzellerini övmediği ve cefakârlarını da yemediği için Mostar'ın âşıklarının sitemine maruz kaldığını ifade eder:

⁵ Örnek beyitlerde, "Metin" bölümündeki beyit numaraları esas alınmıştır.

Baňa ‘uşşâk-ı Mostârûñ hitâbı
İdüp kıldılar ol demde ‘itâbı

N’içün dil-berleri medh eylemezsın
Cefâ-kârın n’içün kadh eylemezsın (22, 23)

Bunun üzerine, ısrarlara fazla dayanamadığını ve Mostar’ın güzellerini methetmek için canla başla çalışacağını belirtir:

Qabûl idüp olaruñ iltimâsın
Sürüp bu iltimâsın hem şafâsın

Didüm her ne olursa qadr-i imkân
Qılam tâ bu huşûşa cândan im‘ân (35, 36)

Şair, güzelleri vafetme kararından sonra âşık ve maşûk hususunda birtakım değerlendirmelerde bulunur: Âşıklar aşk yolunda ömürlerini boş harcasalar da, güzellik aşk ile değer kazanır. Güzellik metaı ne kadar süslü olsa da alıcısı olmazsa bir anlam ifade etmez. Tıpkı, alıcısı olmayan incinin kıymetsiz oluşu gibi... Gençlerin/güzellerin güzelliğine hoşluk veren, onlara nazı ve zarafeti öğreten âşıkların yalvarmasıdır. Bu gizli sırrı ortaya çıkaran da budur. Âşık, toprağa baksa, toprak altına layık olur. Sevgi sadece bir gönülde değil, karşılıklı olmalıdır. Âşığı meşhur eden sevgilinin aşkıdır. Âşık sürekli sevgilinin yolunu gözler, sevgiliyi görünce mutluluktan uçar; ama sevgili bilmezden gelir ve kasıtlı olarak âşığa cevri ü cefa eder, bazen de vefa gösterir. Gençler/güzeller âşığın durumuna gülerler, gençlerin/güzellerin davranışları hep böyledir:

Olur ‘uşşâk ile hüsni ziyâde
Virür ‘uşşâk gerçi ‘ömri bâda (41)

Cüvânuñ hüsline viren leţâfet
Cüvâna öğreden nâz u zarâfet (44)

Mağabbet bir derün içre bulunmaz
İki cânibden olmayınca olmaz (49)

Gelür ammâ tecâhül den güzeller
Bilürler gerçi kim bilmezlenürler (54)

Olurlar girye-i ‘uşşâka handân
Ezelden böyledür resm-i cüvânân (56)

Şair, bu ifadelerin sonrasında, zavallı ve gönlü yaralı biri şekilde Allah’a seslenir:

İlâhî hazretünden Hâcî Dervîş
O dil-dâre o bî-çâre o dil-rîş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Diler her rûz u şeb cân ile dilden
Ümîdin kaç' idüp ol cümle ilden

Senüñ dergâhuña tutup yüzini
Hem ihsânuña ümmîdi gözini

Naşîb it ' aşîka şabr u qarârı
Ki târik itmeye yâr u diyârı

Cüvânı müşfik eyle yâ İlâhî
Niçe bir kıla ' aşîk âh u vâhı

Ola kim ' aşîka zulm itmeyeler
Reh-i cevr ü cefâya gitmeyeler

Vefâya mâ'il eyle kalb-i yâri
Ki ' aşîk kılmaya her demde zârı (57-63)

Daha sonra 5 beyitle Mostar şehrini över. Bu övgüde Mostar'ın huri ve gılmana benzeyen güzelleriyle cennet gibi olduğu, dünyada eşi ve benzeri bulunmadığı, baharının cennetten bir iz taşıdığı, saba rüzgârının gümüş ve inciler saçtığı, velhasıl Mostar'ın güzelliklerinin tarif edilemeyeceği, safasını sürmeyenlerin bunu anlayamayacağı ifade edilmektedir:

Bihîstâsâ olup Mostâr el-ân
İçinde dil-berân hür ile gılmân (65)

...

Güli eyyâmı vaşfa gelmez anuñ
Şafâsın sürmeyenler bilmez anuñ (69)

Mostar şehrinin güzelliklerinin tasvirinden sonra şair, Mostar'ın güzellerini methetmenin güç olduğunu; yine de bu güzellerin hatırları kalmasın diye her birini baştan ayağa methetmeye karar verdiğini ve böylelikle bunların isimlerinin kıyamete kadar anılmasını, bu şehrengizin dostlar arasında eğlence kaynağı olmasını istediğini belirtir ve hayır ile anılmayı diler:

Qılayın kiminüñ ismini i' lân
Añılsun haşre dek tâ kim bu gılmân (77)

Añalar hayr ile bu ben faķiri
Qılalar şâd bu cân-ı haķiri (79)

Hayırla anılmayı diledikten sonra Mostar'ın güzellerinin anlatıldığı "asil bölüm"e geçer. Bu bölümde şair 39 güzeli över. Güzellerden, mukaddime bölümünde de methedilen "Selim" övgüsü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

için 6 beyitlik bir övgü yapmış, bir güzeli dört beyitlik bir övgüyle⁶, diğer güzelleri de beşer beyitlik övgülerle anmıştır. Şair övgüsünü yaptığı gençlerin/güzellerin –biri hariç⁷- hepsinin ya adlarını ya da unvanlarını belirtmiştir. Hiçbir yerde başlık kullanmamıştır. Şair, ilk beyitte güzelin adını veya unvanını vermiş, müteakip beyitlerde ise uğraşını belirtip övgüsünü yapmıştır:

Melek-ḥaşlet birinüñ nāmı Yūsuf
Seven ‘aşık anı çekmez te’essüf (121)

Ne dem kim kılsa mescidde iḳāmet
İmām olan şanur ḳopdı ḳıyāmet (125)

“Ey adı güzel kişi! Bu şehrengiz tamamlandı ve beklenen tek şey hayır duadır.” şeklindeki bir geçiş beytiyle 20 beyitlik *hatimeye* geçer:

Bu şehir-engizden kim buldı itmām
Du‘ā-yı ḥayrdur maḳşüdü ey nigū-nām (275)

Hatimedен sonra şair, üç beyitten oluşan bir tarih kıtası söyler ve “*Murāduñ ḥāşıl oldı yine Derviş*” mısraı ile, eserin tarihini (tarih-i tam ile) 1040/1630 olarak belirtir ve “*Tamām şud bi-‘avni’l-lāhi Te‘ālā*” ifadesiyle de eserini bitirir.

Bu şiirler, Mostar’ın o zamanki çarşı yaşantısından bazı kesitler sunmaktadır. Çarşı esnafına mensup kişilerin meslekleri şunlardır: *düğmeci-ilikçi, ticaret erbabı, mücellid, kahveci, muezzin, hatip* (1 kez). Bunlardan başka baba mesleği olarak *başmakçı/ayakkabıcı, sipahî, kapudān, derzî* geçer. Ayrıca 5 yerde de meslek olarak *ilim erbabı* geçer.

Gençlerden/güzellerden bir kısmı takma adlarıyla anılırlar: Kız Naşışlı, Pāşā, Ḳaru. Biri sadece babasının adıyla anılır: Kāse-zāde. Gençler/güzeller çoğunlukla hem adları hem de babalarının adlarıyla anılırlar: Hācī Bālī-zāde Meḥammed, Aḥmed Beg oğlu İshāk, Başmakçı Bālī-zāde Tıflı, Ağa-zāde Selmān, ‘Alī Çavuş-zāde ‘Oşmān, Şāva-zāde ‘İsā, Ḳılıccı-zāde, Kelimān-zāde ‘Oşmān, Hācī Oruc-zāde Aḥmed, Yeñiçeri oğlu Ḳaya, Derzi-zāde Maḥmūd, Benefşe-zāde Muştafā, Hācī-zāde Aḥmed, Moro-zāde Meḥammed, Nasūḥ-zāde Şālīḥ, Pül oğlu ‘Abdī, Hācī-zāde Muşlī, Ḳapudān-zāde Dānyāl.

Genç/güzel tasvirlerinde Divan şiirinin alışılmış benzetmelerine yer verilir. Boy, yüz, yanak, alın, dudak, kaş, saç,

⁶ Küçük Meḥammed (Metin bölümünde 271-274. beyitler)

⁷ Güzellerden Kāse-zāde’nin kardeşinin tanıtıldığı bölüm (Metin bölümünde 111-115. beyitler).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

gamze/yan bakış, göz, ben gibi sevgiliye ait güzellik unsurları, Divan şiirindeki ideal “güzel” ölçütleriyle verilir. Tasviri yapılan genç/güzel, hayalî bir sevgili yerine şairin kendi gözüyle gördüğü gerçek bir kişi olmasına rağmen, tasvirlerde hayalî sevgiliye ait benzetmeler kullanılmıştır. Boyun serviye ve elife, yanağın güle, aya, güneşe, şaraba, alnın aya ve dolunaya; dudağın ab-ı hayata ve kanda, kaşın mihraba, kemana ve güzellik ayetine, saçın sümbüle ve kemende, gamze/yan bakışın oka, gözün şahine benzetilmesi gibi Divan şiirinin kalıplaşmış benzetmeleri kullanılır. Bu benzetmelerin dışında, tanıtılan kişinin mesleği, adı ve bazen de takma adı göz önünde bulundurularak çeşitli kelime oyunları ile sanatlı bir yol takip edilir. Meslek araç ve gereçlerine ve yapılan işin niteliğine ilişkin kelimelerle benzetmeler yapılır.

Tasvir edilecek genç/güzelin adı İsa olunca şair, tevriye ve telmih yoluyla Hz. İsa’yı hatıra getirir ve Hz. İsa’nın ölüleri diriltme mucizesi ile övdüğü güzel arasında bir benzetme ilgisi oluşturur:

Birinüñ nām-ı pāki oldı ‘İsā
Gelince nuṭka eyler mürde ihyā (91)

Birisi Şāva-zāde adı ‘İsā
Çılur bir demde mürde cānı ihyā (191)

Güzelin ismi ‘Abdī olunca, “Abdi” isminin “kul” anlamından hareketle kelime oyunu yapılır ve onu görenlerin kölesi olacağı ifade edilir:

Güzellerden birinüñ nāmı ‘Abdī
Olur āzāde görse anı ‘abdı (176)

Cüvānānuñ biri Pül oğlu ‘Abdī
Niçe āzādeler olmışdur ‘abdı (251)

Güzel, müezzin ise sesi bülbüle benzetilir:

Mü’ezzindür oḡduḡça ezānı
Öter bülbül şanursun ol dem anı (122)

Güzel kahveci olunca, kahve ile ilgili unsurlarla ilgili çağrışımlara başvurulur:

Cüvānānuñ birisi ḡahvecidür
Lebi şīrīn ü ḡahvesi acidur (266)

...

Şıḡayup ḡollarını şunsa fincān
Çalır her kim görürse anı ḡayrān

Ne dem zemzemlese fincān o dil-ber
Olurmuş ḡahvesi ḡand-ı mükerrer (268-269)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Güzellerin karakter özelliklerinden de bahsedilmiştir. Bu özellikler, bazen meslek veya lakapla ilgili gösterilir. Güzelin adı ile bakışları arasında da bağ kurulur:

Çaya çaya bakar ‘âşıklarına
Terahhüm eyler ol şadıklarına (210)

Adı Yûsuf olan güzelin huyu da melek gibi güzeldir:
Melek-ğaşlet birinüñ nâmı Yûsuf
Seven ‘âşık anı çekmez te’essüf (121)

Kılıççı-zâde olarak bilinen güzel, bilenmiş kılıç gibidir:
Kılıccı-zâdedür keskinliği var
Bilenmiş tiğdür güyâ o dil-dâr (193)

Güzellerin âşık üzerinde bıraktığı etki de söz konusu edilir: Hâcî Bâlî-zâde Mehemmed’in elif gibi düzgün boyunu görenlerin boyu, dal harfi gibi iki büklüm olur (86); ‘Alî’nin yanına oturanlar, şaşkınlıktan benlerinden başka bir yere bakamazlar (120); bütün âşıklar, ‘Abdî Beg oğlu İshâk’ın uğruna can verirler (146); Selim’in cefasından bütün âşıklar şikâyetçidir ve Selim âşıklarının bağrını bir kumaş gibi kesmektedir (166, 170); Mehemmed Ağa-zâde Muştafâ küçük olduğu için âşıkların kıymetini bilmez, büyüdükçe de nazlanmaya başlar (174); ‘Abdî’yi görenler, onun kulu olurlar ve onun şahin bakışı âşıkların gönül kuşunu avlar (176, 178); ‘Alî Çavuş-zâde ‘Osmân’ın bir bakışı ile âşıklar feryat etmeye başlarlar (184); Kelimân-zâde ‘Osmân ise âşıkların inleyişini gördüğünde güler yüz gösterir (198); Benefşe-zâde Muştafâ âşıklara sürekli eziyet eder (216); Moro-zâde Mehemmed’in mestâne bakışı âşıkları helâk eder ve dudağı da yeniden hayat bağışlar (234); Pül oğlu ‘Abdî nazı kendine meslek edinmiştir ve tek düşüncesi de âşığına eziyet etmektir (252); Kız Nağışlı, beline peştamal bağladığında âşıkların akli başından gider (270).

Sonuç olarak Mostar Şehrengizi gerek XVII. yüzyıl sosyal hayatından sunduğu kesitlerle gerek Klâsik şiire ait sevgili tasvirleriyle gerek sade Türkçesi ve akıcı ifade tarzıyla türünün önemli örneklerindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

METİN

GH-99b/S-63a

Mostārī Merḥūm Dervīş Efendinūñ şehringizidür.
Dibācesinūñ evveli zāyi' olmağla buradan taḥrīre şürū' olndı. Allāh
Te'ālā itmāmını müyesser eyleye⁸.

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

1. Degül bir kaç bular belki hezārān
Ki olmış her biri⁹ biriyle yārān
2. Görince bunları bī-hūş oldum
Güle bülbül gibi pür-cüş oldum
3. Düşince nā-gehānī bir araya
İdince iltifātı ben gedāya
4. Karār u şabrumı alurdı¹⁰ ol dem
Didüm hōş didiler anlar hem-ān-dem
5. Velī dīvānesi oldum birinūñ
Yüzi beñzerdi māha ol perinūñ
6. Selīm idi anuñ nām-ı şerīfi
Hemān hūrşid idi rüy-ı laḫfi
7. Cebīni bedr idi gūyā o māhuñ
Kaşı mihrābı idi kıblegāhuñ
8. Gözi şāhīn murğ-ı dil kapardı
Ki tā ki gönümūñ murğın apardı
9. Lebi gūyā ki āb-ı zinde-gānī
Ayılduğça bağışlar cāna cānı
10. Muḫaşşal ' aşık-ı ser-bāzı oldum
Sevince cān ile hem-rāzı¹¹ oldum
11. Benüm ' aşk oldı cümle kār u bārüm
Benüm ' aşk oldı cümle yoğ u varüm

⁸ S: Mostārī Merḥūm Dervīş Efendinūñ şehringizidür. Dibācesinūñ evveli zāyi' olmağla bundan taḥrīre şürū' olndı.

⁹ S: bir

¹⁰ GH: alurdum

¹¹ S: hem-rāz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

12. Baña ‘aşkuñ belāsı bāl oldı
Müdāmi¹² ‘aşk kıl u kāl oldı
13. Serāy-ı dilde mahremdür baña ‘aşk
Dilüm mecrūh merhemdür aña ‘aşk
14. Degüldür ‘aşkdan dil hīç hālī
Göñül ‘aşk ile bulmaz hīç rāzı
15. Olupdur ‘aşk ile dā’im kelāmum
Ki anuñla olur zīrā selāmum
16. Görürsem bir arada iki dil-ber
Üçinci ben olurum hey¹³ birāder
17. Olur dil der-be-der şehrinde ‘aşkuñ
Ki hayrān oldı cān mihrinde ‘aşkuñ
18. Kul olaldan göñül sultān-ı ‘aşka¹⁴
Virür cānını ol dermān-ı ‘aşka
19. Dilümde ‘aşk bulaldan şebātı¹⁵
Bu mürde cismüme virdi hayātı
20. Benüm cānum olupdur ‘aşka me’lūf
Benüm vaşşāfi¹⁶ olmışdur o mevşūf
21. İderken¹⁷ vaşfinı her-bār ‘aşkuñ
Kılurken medhını her-bār ‘aşkuñ
22. Baña ‘uşşāk-ı Mostāruñ hitābı
İdüp kıldılar ol demde ‘itābı
23. N’içün dil-berleri medh eylemezsın
Cefā-kārın n’içün kadh eylemezsın
24. Bilürsin hōş-nevā bülbül dem-ā-dem
Gülistānda kılur efgānı her dem
25. Toludur güller ile bāğ-ı Mostār
Ne var anlara bülbül olsañ ey yār

¹² S: müdām

¹³ S: ey

¹⁴ S: ‘aşkuñ

¹⁵ S: Dilümde bulaldan ‘aşk şebātı

¹⁶ S: vaşşāf

¹⁷ S: her degin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

26. Bu şehriñ bî-nihâyetdür cüvânı
Hâdeng-i gâmzesi kaçsı kemânı
27. N'îçün yâd eylemezsin her birini
İdüp şâd anlarıñ ' aşıklarını

GH-100a

28. Añılsun nâmuñ ' uşşâk arasında
Ola merhem gönüller yarasında
29. Degül inşâf kim her bir cüvânı
Añup katma mısın sen câna cânı
30. Yürî¹⁸ Mostâra şehir-engîz eyle
Zebânuñ tığını ser-tîz eyle
31. Ola¹⁹ eglence tâ kim ' aşıkâna
Ola bir yâdigâr ehl-i cihâna
32. Du' â-i hayra bâ' iş olısdur
Kalan ' âlemde bâkî bir eşerdür
33. Bu güller açılıp şolmağ yazıkdur
Bularuñ nâmı güm olmağ yazıkdur

S-63b

34. Baña çün sözleri te 'şîr kıldı
O dem pîr-i hîredmend ta' bîr²⁰ kıldı²¹
35. Kabûl idüp olaruñ iltimâsın
Sürüp bu iltimâsın hem şafâsın
36. Didüm her ne olursa kâdr-i imkân
Kılam tâ bu huşûşa cândan im'ân
37. Kılayın medhîni her bir cüvânıñ
İdüp dil-şâd anuñla cânın anuñ
38. İdeyin²² vaşf-ı hüsnini kiminüñ
Cemâli medhîn idüp her birinüñ

¹⁸ S: yür¹⁹ S: olur²⁰ S: tedbîr²¹ S: kıldı ta' bîr²² S: ideyüm**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

39. Ki vaşf u medḥ ile şöhret bulurlar
Bunuñla şāḥib-i ʿizzet olurlar
40. Bula her birinüñ ḥüsni revācı
Kılalar der-i ʿuşşāka ʿilācı
41. Olur ʿuşşāk ile ḥüsni ziyāde
Virür ʿuşşāk gerçi ʿömri bāda
42. Metā ʿ-ı ḥüsne olsa niçe zīnet
Ḥarīdār olmasa bulur mı kıymet
43. Güher bī-kıymet olur müştērīsiz
Şadef güyā ḥazefdür cevherīsiz
44. Cüvānuñ ḥüsnine viren leṭāfet
Cüvāna öğreden nāz u zārāfet
45. Olupdur ʿāşıkuñ cāndan niyāzı
Ki keşf olur anuñla gizli rāzı
46. Bilürler ʿāşıkuñ derd-i derūnın
Bilür her biri kendi derdmendin
47. Nāzar kılsa eger toprağa ʿāşık
Hemān toprağ olur altuna lāʾik
48. Dimişlerdür bu sözi ez-dil ü cān
Seni bir baqmadan bilür o cānān
49. Maḥabbet bir derūn içre bulunmaz
İki cānibden olmayınca olmaz
50. Olur ʿaşk ile ʿāşık gerçi meşhūr
Olur maʿşūkuñ ʿaşkı lik mestūr
51. Dimişler²³ sırrını vākıf olanlar
Kemāl-i ʿaşk ile ʿārif olanlar
52. Dem-ā-dem ʿāşıkuñ ʿaynı güşāde
Olupdur ʿāşıkuñ ʿaynı cefāda
53. Nāzar idince iki gözle ʿāşık
Olur dört gözle maʿşūka muvāfık
54. Gelür ammā tecāhüldeñ güzeller
Bilürler gerçi kim bilmezlenürler

²³ S: dimişdür

55. İderler kaçd ile cevr ü cefâyı
İderler gâh olur mihr ü vefâyı
56. Olurlar girye-i ‘uşşâka handân
Ezelden böyledür resm-i cüvânân
57. İlâhî hazretüñden Hâcî Dervîş
O dil-dâre o bî-çâre o dil-rîş

GH-100b

58. Diler her rûz u şeb cân ile dilden
Ümîdin kaç‘ idüp ol cümle ilden
59. Senüñ dergâhuña²⁴ tutup yüzini
Hem ihsânuña ümmîdi gözini
60. Naşîb it ‘aşîka şabr u qarârı
Ki târik itmeye yâr u diyârı
61. Cüvânı müşfik eyle yâ İlâhî
Niçe bir kıla ‘aşîk âh u²⁵ vâhı
62. Ola kim ‘aşîka zulm itmeyeler
Reh-i cevr ü cefâya gitmeyeler
63. Vefâya mâ’il eyle kalb-i yârı
Ki ‘aşîk kılmaya her demde zârı
64. Olup kûyı cüvânüñ cennetâsâ
Şafâ sürsün girince ‘aşîk aña
65. Bihiştâsâ olup Mostâr el-ân
İçinde dil-berân hür ile gilmân
66. Bütün dünyâda yokdur hiç nazîri
İnanmazsañ biraz söylet bu pîri
67. Acısın görmüşüm şîrînini hem
Tutanlar bal yalar barmağını hem
68. Bahâr eyyâmı cennetden nişândur
Şabâ esdükçe sîm ü zer-feşândur
69. Güli eyyâmı vaşfa gelmez anuñ
Şafâsın sürmeyenler bilmez anuñ

²⁴ S: dergâhına

²⁵ GH’de yok.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

S-64a

70. Cüvānānı ıder ‘uşşāk şaydı
Kemend-i zülf ile dülbend dağaydı
71. Kiminüñ çeşmi şāhın kimi kıara
Dil-i ‘uşşākı eyler pāre pāre
72. Gözi şehlā ile idüp kimi al
Bağınca ‘aşıkuñ kıaddın kıılur dāl
73. Birinüñ vaşf olınmağ hüsn ü ānı
Degül mümkün nite rüh-ı revānı
74. Kimi emlağ olupdur kimi ahsen
Ne deñlü medğ kıılsam idemem ben
75. Velikin kıalmasıñ hātırları tā
Kıılam bir birinüñ medğın ser-ā-pā
76. İdüp ‘aşık olanlar baña ikdām
Ki idem her birinüñ adın i‘lām
77. Kıılayın kiminüñ ismini i‘lān
Añılsun haşre-dek tā kim bu gılmān
78. Ola eglence aħbāb arasında
Okınsun dā’im aşhāb arasında
79. Añalar hayr ile bu ben faķiri
Kıılalar şād bu cān-ı haķiri
- ***
80. Ser-āmed geldi hūbāndan Selimüm
Ki oldur hem-nişinüm hem-ķadimüm
81. Olupdur hücre-i dilde enīs ol
Baña olmış gice gündüz celīs ol
82. Kıaşı āyāt-ı hūsne besmeledür
Haķı tefsiri bir hōş resm iledür
83. Ruħında yarası şaķķü’l-ķamerdür
Dehānı dürci pür-dürr ü güherdür
84. Odur server güzeller arasında
O merhemdür güzeller yarasında
85. Anı ser-defter-i hūbān yazdum
Ki ğayrı levħ-i dilden cümle kıazdum

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

***

GH-101a

86. Birisi oldu h̄übānuñ Mehemmed
 Kadüm dāl eyledi āh ol elif-kađ
87. Dinilür aña H̄acī Bālī-zāde
 Ola günden güne h̄üsni ziyāde
88. Bu dem dil-berler içre yoğ nazīri
 O řāh olmış güzellerdür vezīri
89. Çün olmış t̄alib-i ‘ilm ol yüzi m̄āh
 Gerekdür h̄atır-ı ‘aşıkdan āgāh
90. Resül-i Ekremüñ hem-nāmı oldu
 Dil-i ‘uşşākuñ ol ārāmı oldu

***

91. Birinüñ nām-ı pāki oldu ‘īsā
 Gelince nuđka eyler mürde ih̄yā
92. Olupdur muđtedā-yı nās ol āfet
 Hep anda hatmdür h̄üsni ü leťāfet
93. Olupdur ‘ilme t̄alib cān u dilden
 Odur r̄uh-ı muřavver āb u gilden
94. Hemān kim baña ol tilm̄iz oldu
 Anuñ ‘aşkı benüm kalbümde t̄oldı
95. Mađabbetden giyüp başa ‘imāme
 Bu günden sonra ben uydum imāma

***

96. H̄üseyn olmış birinüñ nām-ı pāki
 Anuñ h̄iç kimseden yoğ zerre bāki
97. Sipāhīdür yanında t̄ig-ı t̄izi
 Anuñla kimse kılmāsun sit̄izi
98. Olupdur t̄alib-i ‘ilm ol dil-āver
 Edeb fennini t̄urmaz kılmāsun ezber
99. Edebde yoğ nazīri anuñ el-ħađ
 Babasına bağışlasun anı Ĥađ
100. Umarum eyleye tađřil-i ‘ilmi
 Ĥayāsı gösterür anı vü ĥilmi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

***

101. Biri Aḥmed Beg oğlı nām[ı] İřhāk
Odur var ise mülk-i ḥüsne sancaq
102. Babası olmış akrânına fâ'ik
O da 'irfâna t̄alib olsa lâ'ik
103. Gider ol pâdiřâh ile ğazâya
İrişe cânib-i Ḥaḫdan rızâya
104. Olup luḫf-ı řehen-řâhîye maḫhar
O yine vâřıl ola řađ u server
105. O yolcı biz du'acıyuz dem-â-dem
Du'â kıılır ğazâya her bir âdem

***

S-64b

106. Cüvânuñ biri hem Kâse-zâde
Güneş gibi görünür ol řabâda
107. Çekelden ortaya ol ḥ'ân²⁶ enîsi
Niçeler olmış anuñ kâse-lîsi
108. Ticâret şan'atı olaldan anuñ
Řumâř-ı ḥüsni naḫdi oldı cânuñ²⁷
109. Göreñ 'aşâsını anuñ ser-â-pâ
Tenâsüb virmiş aña Ḥaḫ Te'âlâ
110. Olalı cân ile 'irfâna t̄alib
Olupdur râhil-i 'irfân aña râđıb
111. Küçük şardaşı hem olacacığdur (?)
O maḫcüb olmış ammâ bu açığdur
112. Egerçi tıfıldur dağı o dil-ber
Dağı baḫmadın 'âşış göñlin ilter²⁸

GH-101b

113. Deger bir bûsesi biñ cânâ anuñ
Eli her dem boyanur řana anuñ
114. Řaçan kim esb-i nâza binse ol yâr
Řılır 'uřřâqa ol dem 'arż-ı dîdâr

²⁶ S: ḥün²⁷ S: anuñ²⁸ S: ister**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

115. Çekerse ‘ aşık olanlar cefâsın²⁹
Görürler gâh olur mihr ü vefâsın
- ***
116. ‘ Alî nâmında bir beñli cüvân vār
Mürüvvet kânıdur ol çeşm-i bîmār
117. Aña firâzlık şan‘ at olupdur
Güzellik hōş aña gökden inüpdür
118. Ruḥ-ı gül-gümü üzre beñleri var
Ḥarâc-ı Hinde her biri sezâ-vār
119. Gehî ol düğme gâhî ilik işler
Geçer ‘ uşşâkına şan‘ atla işler
120. Otursa bakıcaḡ âdem yanında
Ḳalır iki gözi anuñ beñinde
- ***
121. Melek-ḡaşlet birinüñ nâmı³⁰ Yūsuf
Seven ‘ aşık anı çekmez te’essüf
122. Mü’ezzindür okudukça ezânı
Öter bülbül şanursun ol dem anı
123. Ezâna başlayınca ol yüzi mâh
Ṭolar mescid şadâ-yî Allâh Allâh
124. Ḳaçan kim diye ol “Allâhü ekber”
Nefes yâ n’ide ol dem aña dirler
125. Ne dem kim kılsa mescidde iḡâmet
İmâm olan şanur ḡopdı ḡıyâmet
- ***
126. Birinüñ nâm[ı] Aḡmed serv-i bālâ
Güzeller içre Pâşâ dirler aña
127. Zamân ile benüm şâhum olupdur
Baña cevır ü cefâyı çok kılupdur
128. Ḳulı ol dem niçe sâl u niçe mâh
Daḡı el-ân çıḡmaz dilden³¹ ol şâh

²⁹ S/GH: vefâsın

³⁰ S: nâm

³¹ GH: dilden çıḡmaz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

129. Odur cān ile şimdi dil-pesendüm
Odur ferzendüm oldur ercmendüm
130. Mā'ıl eyledi ol aşı-ı pāküm
Yüzidür āfitāb-ı tābnāküm
- ***
131. Birinüñ nām-ı pāki Muştafādur
Anı sevmek 'aceb cāna şafādur
132. Meḥemmed Beg o cānāna pederdür
Aña 'aşık olanlar der-be-derdür
133. Kılıcından anuñ şimdi tamar kan
Ser-i kūyında başlar ola ğaltān
134. Edeb gözler göricek 'aşıkını
Hicābından yürür andan şakını
135. Ne deñlü eylesem vaşf-ı şerīfin
Degül mümkün idem medḥ-i münīfin
- ***
136. Biri Başmağçı Bālī-zāde Tıflī
Cüvānān arasında adı belli
137. Tıfıldur gerçi ammā 'aklı kāmīl
Okumağ yazmağ içre katı kâbil
138. Okur gāhīce neşri gāhī nazmı
Bilā-şek şā'ir olmağ olmış 'azmi

GH-102a

139. Anuñ İbrāhīm idi adı³² evvel
Olur varduğça sa'y ile mükemmel
140. Okur gāhī ezān u gehi kāmēt
Haṭīb olmağa vardur hem liyākat
- ***
141. Biri dil-berlerüñ nāmı³³ Mehemmed
Kaşıdur āyet-i ḥüsne anuñ med
142. Odur Mostār içinde Şeyḥ-zāde
Anuñ 'uşşākıdur ḥāk-i fütāde

³² S: adı idi³³ S: nām

143. Mü 'ezzindür babası cāmi' inde
Ezānı hōş-nevāda oğur anda
- S-65a**
144. Çıkınca maḥfile kılmış ikāmet
Baña farz olur ol demde imāmet
145. İdince anda tesbīh ile tehlīl
Cemā' atden kim itmez aña tebcīl
- ***
146. Biri ' Abdī Beg oğlı³⁴ nāmı³⁵ İshāq
Virür yolına anuñ cānıñ ' uşşāq
147. Hüsünde³⁶ yok nazīri ol cüvānuñ
Cefāsından hāzer lāzımdur³⁷ anuñ
148. Sipāhī-zādedür gerçi o dil-ber
Eger beg-zāde de olsa severler
149. Tıfıldur hep güzellerdür tufeylī
' Aceb ' uşşāka var mıdur ki³⁸ meyli
150. Niçe medḥ ideyin anı tamāmet
Ki anuñ vaşfına yoğdur nihāyet
- ***
151. Biri nāmı Ḥasan bir tālīb-i ' ilm
Ḥayādur pīşesi ol şāhib-i ḥilm
152. Ḥicāb altında kalmışdur o dil-dār
Açılmaz ḥ'ācesinden ğayra ol yār
153. Anuñ ardınca daḥı³⁹ kardaşı var
O cānānı sevenüñ⁴⁰ kaç başı var
154. O varduğça çatı hūb olısdur
Güzellikde be-ğāyet hōş püserdür
155. Karındaşı on üç on dört yaşında
Olup tālīb sa' ādet var başında

³⁴ S: ' Abdī Beg

³⁵ S: nām

³⁶ Ses türemesi

³⁷ S: lā'ımdür

³⁸ S: var mıdur

³⁹ GH: küçük

⁴⁰ S: seven

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

***

156. Birinüñ nāmı İsmā'īl olmuş
Anuñ hüsni-şadāsı şehre tölmiş
157. Babası nāmı idi Muşliḥü'd-dīn
Ol idi muḳtedā-yı ehl-i tebyīn
158. Dilerse nāmı iyilikle añılsun
Babası şan'atın eline alsun
159. Gezer 'uşşāḳı ardınca o dil-ber
'Aceb mi cümleden olursa bihter
160. Ḳaşı mihrābıdur hem ḳıblegāhuñ
İşigi ḫāşı olmuş secdegāhuñ

***

161. Birinüñ nāmı Selmān Ağa-zāde
Naẓīri yoḳdur anuñ bu arada
162. Vefādan yoḳ eşer anuñ dilinde
Su'āl itseñ cevābı dil ucında
163. Eger tıfl ise n'ola on yaşında
Cüvān olur büyümez ḫaş başında⁴¹
164. Varınca on üç on dört yaşına ol
Gezer 'uşşāḳ yanınca şaḡ u şol
165. Ḳaşı āyāt-ı hüsniinden eşerdür
İşitdüm anı ḡāyet ḫōş püserdür

***

GH-102b

166. Selīm olmuş birinüñ nām-ı pāki⁴²
Cefāsından anuñ 'uşşāḳı şākī
167. Bu Selmānuñ büyük ḳardaşı olmuş
Bütün şehre şadā-yı hüsni tölmiş
168. Cüvānānuñ bu ḡāyet eşbehidür
Meger kim mülk-i hüsnuñ bu şehidür
169. Yakında didiler yoldan gelüpdür
Ḳulaḳdan dil aña 'aşıḳ olupdur

⁴¹ Bu mısra S'de yok.⁴² Y'li izafet**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

170. İki de bize hışım (?) geçerler
 Kumâş-ı bağı-ı 'uşşâkı biçerler
 ***
171. Mehemmed Ağa-zâde Muştâfâcuğ
 Güzeller içre tab'ı gâyet açuğ
172. Şalınmağı beşikden öğrenüp ol
 Gezer nâz ile ol dil-ber şalup çol
173. Gönül viren aña 'aşık sevinsün
 Anuñla seyre bir yana şalınsun
174. Küçükdür bilmez 'aşık kıymetini
 Büyüdükçe biner nâzı atını
175. Oğursa fenn-i 'aşkuñ bir kitâbın
 Tamâmet öğrenür ol şive bâbın
 ***
176. Güzellerden birinüñ nâmı 'Abdî
 Olur âzâde görse anı 'abdî
177. Aña şöhetle dirler Lâfi-zâde
 Aña 'aşık geçer niçe fütâde
178. Süzildükçe gözi şâhîni anuñ
 Alur murğ-ı dilini 'aşıkânuñ
179. Levendâne gezer bî-bâk o dil-ber
 Lebinden büse virse cân bağışlar
180. Olursa nâ-gehâni ol gâzabnâk
 Olur 'uşşâkı hep ol demde gâmnâk⁴³
 ***
181. 'Alî Çavuş-zâde birisi 'Osmân
 Fedâ olsun yolına baş ile cân
182. Hemânâ serv dalıdur o dil-ber
 Yüzi kıble kaşı mihrâba beñzer
183. Şalınsa nâz ü şive ile o cânân
 Görince cismden çıkmâğ diler cân

⁴³ S: Olur 'uşşâkı ol demde hep gâmnâk

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

S-65b

184. Nazar kılduğça 'uşşâkına nâ-gâh
 Qopar gönülden ol dem nâle vü âh
185. Şikâr eyler kemend-i zülfi cânı
 Gönül almağdadur kaçı kemânı
- ***
186. Birinüñ nâm-ı pâki oldı Aḥmed
 Vişâli 'âşıkına 'ömr-i sermed
187. Muḥammed ümmeti olmış esîri
 Güzellikde anuñ yoğdur nazîri
188. Süleymân Çavuşuñ ferzendidür ol
 Cüvânânuñ ḥoş ercendidür ol
189. Baqınca 'âşık ol çeşm-i şâhîn
 Alur mı minnet anuñ gönli kuşın⁴⁴
190. Kaba bakışlıdur gâyet ol âfet
 Görinür vaz' u tavrında⁴⁵ zarâfet
- ***
191. Birisi Şâva-zâde⁴⁶ adı 'îsâ
 Qılır bir demde mürde cânı iḥyâ
192. Mey-i lâ' l-i lebinden mest ayık
 Şarılsa tâze cân bulurdı 'âşık
193. Qılıccı-zâdedür keskinligi var
 Bilenmiş tiğdür güyâ o dil-dâr
194. Raqîbi yanına ugratmasa ger
 Tamâm erlik iderdi ol dil-âver
195. Lebinden büse almağdur murâdum
 Virür mi istesem ol şâh-zâdem
- ***
- GH-103a**
196. Kelimân-zâde biri daḥı 'Oşmân
 Vefâsını anuñ umar dil ü cân

⁴⁴ S: murğın⁴⁵ S: tavr u vaz' ında⁴⁶ GH: şâd-zâdedir**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

197. Güzellerde odur gâyetde maḥbûb
Odur ʿâşık-lar arasında mergûb
198. Nazar kılduḡça añâ ʿâşık-ı zâr
Güler yüz gösterür ol dem o dil-dâr
199. Heves eyler mücellid şânʿ atına
Varur her günde üstâdı ʧatına
200. ʿİlimden almaḡ ister daḡı behre
Güzellikle virür revnaḡ o şehre⁴⁷
- ***⁴⁸
201. Birisi Hâcî Oruc-zâde Aḡmed
Kemân itdi ʧadüm âh ol elif-ʧad
202. Güzeldür hem laḡîf ü bî-bedeldür
Anuñ ḡüsni güzellerde meşeldür
203. Sever ʿâşık olanı dirler anı
Ola gerçek var ise ger yalanı
204. Anuñ ʿaşḡ ehli çünkim bendesidür
Dil-i bî-çâre hem efgendesidür
205. Cemâli pertevinden berḡ urur nür
Şuʿâʿı zâhir eyler şanasın ḡür
- ***
206. Biri Yeñiçeri oḡlı ʧayadur
Ayaḡı tozu anuñ kîmyâdur
207. Tüfenginden ḡazer itmek gerekdür
Hemânâ ʧaşı gözi zenberekdür
208. Yir eyler ʿâşıkun ḡöñlünde ʿaşḡı
ḡılur ʿâşık-larun teʿşîr şıdḡı
209. Aña ʧanın helâl eyler sevenler⁴⁹
Anı gâyetde bir ʧattâl dirler
210. ʧaya ʧaya baḡar ʿâşık-larına
Terahḡum eyler ol şadıḡ-larına⁵⁰

⁴⁷ Bu mısra yerine Sʿde şöyle bir mısra bulunmaktadır:

Şuʿâʿı zâhir eyler şanasın ḡür

⁴⁸ Hâcî Oruc-zâde Aḡmed ile ilgili bu bölüm, Sʿde bulunmamaktadır.

⁴⁹ S: eylesünler

⁵⁰ S: ʿâşık-larına

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

***

211. Birisi Derzi-zāde adı Maḥmūd
Vişāli Ka‘ besidür dilde maḫşūd
212. Hişāli cümleten anuñ ḥamīde
Velī ‘ uşşākı eyler ārāmīde
213. Sever göñlüm o Maḥmūdü’l-ḥişāli
Müyesser kıl baña yā Rab vişāli
214. Hemānā cismidür pālūde-i ter
Şorılursa lebi kıand-ı mükerrer
215. Şorarsa kimse benden ol cüvānı
Odur şehrūñ fülān ibn-i fülānı

***

216. Benefşe-zāde biri Muştafādur
Anuñ ‘ uşşākına kārı cefādur
217. Dil-i ‘ uşşākı şayda mā’ il ammā
Lebin öpsem didüm virmem dir emme
218. Kulaḫdan ‘ aşıķı iken o ḥānuñ⁵¹
Müyesser oldı yüzün görmek anuñ
219. Lebūñ kūyına kıldum āşinālıķ
O yüzden ḥaylī buldum rüşenālıķ
220. Varıcaḫ kūyına ‘ uşşāķ-ı giryān
Çıķar nāz ile karşıyua⁵² o ḥandān

***

221. Birisi daḫı ‘ ammī-zādesidür
Tıfildur⁵³ niçeler üftādesidür
222. Ḥāce oḫlancııdır ol dil-ārā
Şaķınsun çeşm-i bedden anı Mevlā
223. Toḫunur gāhī gözüm ol cüvāna
İder te’sīr ol dem ‘ aşıķı cāna
224. Żarar gelmez āña ‘ aşıķ gözinden
Gelür ḥavf eylesün aḫyār özinden

⁵¹ S: cānuñ⁵² S: karşıudan⁵³ Ses türemesi**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

225.   Karābet var anuñla tā ezelden
Benüm gönüm kaçınmaz bir güzelden

***

GH-103b

226.   Birisi Hācī-zāde nāmı Aḥmed
Siyeh-kerde⁵⁴ olupdur ol elif-ḳad
227.   Benümle babası ḥac yoldaşıdur
Anuñ cümle güzeller ḥāldaşıdur
228.   ‘ Aceb midür anuñ olsam ḳarīni
Öpersem gāh yüzini⁵⁵ geh elini

S-66a

229.   Aña Ḳaru laḳab ḳomiş güzeller
Anuñla iftiḥār eyler o dil-ber
230.   O da bir dil-bere ‘ aşık geçermiş
Egerçi ḥüsn ile fā’ik geçermiş
- ***
231.   Birisidür Mehemmed Moro-zāde
Anuñ ‘ aşıklarī dā’im şafāda
232.   Anuñ mestānedür gayet baḳışı
Dil-i ‘ aşıkda eyler derd-i rişi
233.   Lebi güyā ki cām-ı cān-fezādur
Anı emmek dil ü cāna şafādur
234.   Helāk eyler o mestāne baḳışlar
Lebin şunsa ḥayāt-ı nev baḳışlar
235.   Yüzün süren işigi taşına hem
Ḳonar devlet külāhı başına hem
- ***
236.   Nasūḥ-zāde birisi adı Şālīḥ
Meded olmasun ‘ aşık aña ṭālīḥ
237.   Seven olsun şalāḥ-ı ḥāle ḳārīn
K’olur ‘ uşşāḳa ol daḥı muḳārīn

⁵⁴ GH: siyeh-ḳārdeh

⁵⁵ GH: yüzün

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

238. Güzellikde nazîri yokdur anuñ
Pâşâsıdur vezîri çokdur anuñ
239. Kaşı beñzer kemāna ğamzesi tîr
Baķınca yüzine gel olma dil-ġîr
240. Cebîni mâh yüzi mihr-i enver
Lebi la‘l ü dür-i dendānı⁵⁶ gevher
- ***
241. Birisi bir güzeldür nāmı⁵⁷ Maħmūd
Murād-ı ‘ aşık ‘ izzi vaşlı maķşūd
242. Babası derzi kendi t̄alib-i ‘ ilm
Sa‘ ādet cānıdur şāhib-i ħilm
243. Degüldür vaşf-ı ħāric ħiç edebden
Yürür nāz ile her-dem ol sebebden
244. Virür ‘ uşşāka gördükçe selāmı
İder ġāhice düşdükçe kelāmı
245. İder üstād olandan ħavf u tersi
Cefā vü nāz u fenni oldı dersi
- ***
246. Birinüñ nāmı daħı Muştafādur
O cānāna ġöñül virmek şafādur
247. Benüm ġöñlüm anı ġāyet begendi
‘ Aceb bilsem beni kendi bilür mi
248. ‘ Abā gördüm ġiyermiş ol dil-ārām
Yaraşur her ne ġiyse ol ġül-endām
249. Yañaġı ġül ġibi mül şacı sünbül
Bu ħüsn ile idüpdür ‘ ālemi ġul
250. Anı başdan ayaġa nür gördüm
Degüldür ādem anı ħür gördüm
- GH-104a**
251. Cüvānānuñ biri Pül oġlı ‘ Abdî
Niçe āzādeler olmışdur ‘ abdî

⁵⁶ S: dendān

⁵⁷ GH: nām

252. Anuñ hep nāz u ‘ işve⁵⁸ pīşesidür
Cefā ‘ uşşākına endīşesidür
253. Gerekdür itmeye cevri müdāmī
Virür ‘ aşıklara gāhī selāmı
254. Cefāsından şaķın sen olma dil-gīr
Bulur itdüklerini şoñra bir bir
255. Çekilmişdür cüvānānuñ cefāsı⁵⁹
Görilmişdür şoñ ucında vefāsı
- ***
256. Birisi Hācī-zāde nāmı Muşlī
Daķı tıfl iken olmuş gāyet uşlı
257. Ebeddür pīşesi anuñ dem-ā-dem
Melek-ħaşletdedür şüretde ādem
258. Babası terbiyet kılurdu gāyet
O cānāna yitişmişdür hidāyet
259. İder ‘ uşşāķı anuñ āh u⁶⁰ vāhı
Ĥaţādan şaķla anı yā İlāhī
260. Çekerse ġam degül şimdi cefāsın
Aña gönül viren görür vefāsın
- ***
261. Birinüñ Dānyāl ism-i şerīfi
Odur dil-berlerüñ gāyet laţifi
262. Ķapudān-zāde olmaķla o cānān
Aña Beg-zāde dirler şimdi yārān
263. Gezer gāyetde bī-pervā o dil-ber
Nihāyetde güzeldür ol dil-āver
264. Eger ĥālın aña ‘ arz itse ‘ aşık
Gerekdür kim ola ‘ aşķında şādık
265. Eger tālīb olursa būsesine
Çeker anı hem-ān-dem sīnesine⁶¹

⁵⁸ S: şīve

⁵⁹ 254 ab ve 255a, S’de 66a’da sahife kenarında.

⁶⁰ GH’de yok.

⁶¹ Bu mısra yerine S’de şöyle bir mısra vardır:

Gören ‘ aşıkларуñ ‘ aķlı alına

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

***

266. Cüvānānuñ birisi qahvecidür
Lebi şirîn ü qahvesi acıdur
267. Şücā' dur nāmı anuñ Kız Naqışlı
Kara qaşlı gözi şahin baqışlı
268. Şıgayup qollarını şunsa fincān
Qalur her kim görürse anı hayrān⁶²
269. Ne dem zemzemlese fincān o dil-ber
Olurmuş qahvesi qand-ı mükerrer
270. Qaçan kim fūta quşansa beline
Gören 'aşıkların 'aqlı alına⁶³

***⁶⁴

271. Biri Küçük Mehemmed bize tābi'
Şu' ā' -ı hüsni güneş gibi lāmi'
272. Olupdur şimdi anuñ dersi maqsūd
Dilerin ehl-i 'ilm ide o Ma' būd
273. Biri dağı bizüm perverdemizdür
Severler her ne deñlü bendemizdür
274. Anuñ da dersi maqsūd oldu şimdi
Gören ehl-i maḥabbet hep begendi

***

275. Bu şeh-erengizden kim buldı itmām
Du' ā-i hayrdur maqsūdı ey nigū-nām
276. Bi-ḥamdi'l-lāh tamām oldu bu defter
Yazıldı şevq ile qalmadı ebter
277. Dil ü cān ile kıldum aña iqdām
Niçe eksiklik ile buldı itmām
278. Nazar itdükçe aña ehl-i 'irfān
Qabūl ide umarum 'özü-i yārān
279. Kirāma 'özü olur zīrā ki maqbūl
Görilmişdür bu ma' nī cümle ma' kıl

⁶² S: Qılır her kim olursa anı hayrān⁶³ Bu misra yerine S'de şöyle bir misra vardır:

Du' ā-i hayrdur maqsūdı ey nigū-nām

⁶⁴ Küçük Mehemmed ile ilgili bölüm S'de bulunmamaktadır.**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

280. Eger sehv eyledise ğaflet ile
GH-104b/S-66b Anı ıslâh ideler şefkat ile
281. Hâşâsın ‘afv idüp bu ben fakîrûñ
Añalar hayr ile cân-ı haķîrûñ
282. İlâhî dilerin⁶⁵ cân ile dilden
Ümîdi kaṭ‘ idüp hep cümle ilden
283. Cüvânânûñ kimisi yâr-i ğârum
Kimi yârüm kimisi yoĝ u varum
284. Kimi şâkirdüm olmış kimi cânum
Kimi cismüme rûḥ-ı revânum
285. Kimi ferzend ü kimi ercmendüm
Kimi dil-bend ü⁶⁶ kimi dil-pesendüm
286. Emîn ola⁶⁷ bular havf u haṭardan
Zarar görmeyeler yavuz nazardan
287. İdüp her biri şefkat ‘aşıkına
Kılalar merḥamet hem şâdıķına
288. İderse birisi cevr ü cefâyı
Ki nâ-geh terk idüp mihr ü vefâyı
289. Getür inşâfa anı yâ İlâhî
Sevenler kılmasun feryâd u âhı
290. Kâmusın ‘aşıkına râm eyle
Raķîb-i dîvi bî-ârâm eyle
291. Karâr u sâbrı kıl ‘uşşâķa rûzı
Ola mâ-dâm kim gönlinde sûzı
292. Kuluñdan raḥmetüñ mehcür itme
Ḥabîbüñ şefkatinden dür itme
293. Beni ‘aşķ-ı mecâzîden ḥalâş it
Ḥaķîķat ‘âleminde ‘abd-i ḥâş it
294. Dil-i mecrûha ‘aşķuñ merhem eyle
Serây-ı ḥâşa anı maḥrem eyle

⁶⁵ S: dilerüm

⁶⁶ S’de yok.

⁶⁷ S: olur

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

[Kıt'a]

295. Tamām oldu çü Şehr-engiz-i Mostār
İdüp fikr-i dakîki hâtır-ı rîş
296. ‘ Aceb târihîni anuñ ne yazsam
Kılurken kendi dilde anı teftîş
297. Didi ol demde nâ-geh hâtif-i gayb
“Murâduñ hâşıl oldu yine Dervîş” (1040)
- Tamām şud bi-‘avni’l-lâhi Te‘âlâ*

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin (2006). Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Erzurum: Fenomen Yayınları
- AKSOYAK, İ. Hakkı (1996). “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Gelibolu Şehrengizi”, Türklük Bilimi Araştırmaları: Sayı 3
- BOŠKOV, Vančo (1970-1971). “Šehr-engiz u Turskoj Književnosti i Šehr-engiz o Mostaru” [Šehrengiz in Turkish literature and Šehr-engiz on Mostar], *Radovi Filozofskog Fakulteta u Sarajevu* [The works of the Faculty of Philosophy in Sarajevo]: VI
- İSEN, Mustafa (2002). “Türler”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara
- KARACASU, Barış (2007). “Türk Edebiyatında Şehrengizler”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: Cilt 5, Sayı 10
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan (2001). Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri, Ankara: Akçağ Yayınları
- LEVEND, Agâh Sırrı (1957). Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul, İstanbul: İş Bankası Yayınları
- ONAY, Ahmet Talât (2004). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar (Hz. Cemal Kurnaz), Ankara: MEB Yayınları
- TEZCAN, Nuran (2001). “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *Türkoloji Dergisi*: C.XIV, S.1
- TIĞLI, Fatih (2007). Klâsik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*